

Figura psihanalistului în literatură și film

de Ana Dobrot

Dacă sîntem preocupați de psihanaliză, vom fi curioși să aflăm și cum arată o ședință de psihanaliză, un cabinet, cum se comportă psihanalistul față de pacienții săi și invers. Pe lângă informațiile din scrierile lui Freud, putem vedea secvențe din munca psihanalistului și în literatură sau filme. Desigur, nu înseamnă că aceste reprezentări corespund cu realitatea. E vorba de ficțiuni, unele mai apropiate, altele mai depărtate de realitate.

În romanul Barbarei O'Brien, *Operatori și lucruri*, în care e vorba despre experiența unei tinere care începe să sufere de schizofrenie într-un moment al vieții sale, psihanalistul freudian e reprezentat ca o caricatură, ridiculizat; teoriile freudiene (sau cel puțin modul în care le aplică psihanalistul), la fel. El e uimit de modul în care inconștientul a ajutat-o mereu pe Barbara în schizofrenia ei. El vede aici inconștientul ca pe un ghid, care a călăuzit-o pe Barbara pînă a ajuns la el, la tratament. Îi atrage atenția asupra rarității cazului ei; puțini sunt cei care reușesc să se vindece de schizofrenie chiar și tratați în spital, pe cînd Barbara s-a recuperat singură. Un singur lucru îl deranjează însă: și anume faptul că Operatorii ei nu au fost

niciodată preocupați de sex. El pare dezamăgit. Și pentru că e freudian, el gîndește conform teoriei căreia orice problemă a psihicului are ca sursă o singură cauză, și anume o viață sexuală care lasă de dorit. Un freudian cu teorii precum cultele religioase, e de părere Barbara. El discută cu ea despre viața ei sexuală, care, după el, nu e suficient de bogată și îi prezintă inclusiv o cifră exactă de parteneri pe care ea ar fi trebuit să-i fi avut pînă în acel moment. Barbara gîndește că și cu un număr atît de impresionant de iubiți ea tot ar fi putut să aibă probleme emoționale. La început, Barbara are mintea goală; nu poate răspunde la întrebările psihanalistului. Îi spune că nu poate decît să privească tavanul, stînd întinsă pe canapea, și să se gîndească numai la acest lucru. Din acel moment, psihanalistul, enervat, va lucra cu Barbara față în față. Apoi îi propune să scrie ceva. Barbara scrie un roman cu o viteză care o uimește, iar despre psihanalist aflăm că s-a declarat mulțumit de materialul primit.

In Treatment a fost inspirația pentru serialul românesc *În derivă*, *In Treatment* la rîndul lui fiind inspirat de un serial evreiesc, *Be Tipul*. Aceste seriale conțin aceleași situații, personaje, probleme, cu adaptarea comportamentelor în funcție de cultură. Spre exemplu, în serialul evreiesc ni se prezintă pacientul și terapeutul mai apropiați, în spațiul cabinetului, spre deosebire de serialul american. La americani, spațiul personal este important. Inclusiv informarea pacienților despre abilitățile profesionale ale terapeutului, de la rudele acestuia, care deranjează la americani, pe cînd la evrei nu e o problemă. O altă diferență există cînd e vorba de adresare. La *In Treatment* nu sesizăm asta (*you* însemnînd atît *tu* cît și *dumneavoastră*), înșă la *În derivă*, în unul din primele episoade, terapeutul îl invită pe unul din pacienții noi să-l tutuiască.

Paul Weston, terapeutul din *In Treatment* (și pînă la urmă același personaj, cu foarte mici diferențe culturale, ca și terapeuții din seriarele românesc și evreiesc), e reprezentat drept un om plin de probleme. El nu observă problemele din propria sa familie, lucru asupra căruia îi atrage atenția soția sa. Aceasta îi reproșează că e mai preocupat de pacienții săi decît de propria sa familie. La problemele din familia sa se adaugă și sentimentele de dragoste pentru o pacientă, Laura (Nora, în serialul *În derivă*), pacientă care în cele din urmă îl întrebă pe terapeut direct dacă este atras de ea, ajungînd și el apoi să-și mărturisească dragostea pentru ea. Acestea sunt motivele pentru care Paul reia ședințele cu terapeuta sa Gina. Cu ea va discuta inclusiv despre lucrurile care merg prost cu pacienții săi la un moment dat. În general, se descurcă bine cu pacienții, observînd semnificația fiecărei vorbe, a fiecărui gest. El se implica emoțional în problemele lor, ajungînd să participe și la înmormîntarea unuia din pacienții săi, pilot, despre care Paul crede că nu era momentul să se întoarcă la munca sa. Are sentimente de vinovăție față de pacientul său și familia acestuia. Paul are cabinetul acasă; una din camere e special rezervată pentru cabinet. În ședințele sale pacienții nu stau de obicei întinși pe canapea. Uneori își mai schimbă poziția, după starea sufletească. Spre exemplu, pacienta sa Sophie se ghemuiește pe canapea sau îi face și o demonstrație de exercițiu de gimnastică la bîrnă pe spătarul canapelei în timp ce-i povestește cum a decurs ziua la antrenament. El stă întotdeauna pe un fotoliu, în fața pacienților. În unul din episoade, el schimbă locul cu Sophie, ea pe fotoliul lui, el pe canapea și îi pune și ea unele întrebări; apoi totul revine la normal.

Într-o altă ședință, Paul îi mărturisește Sophiei că el trebuie să găsească ceva în fiecare pacient, ceva care să-l facă să-i

placă (sau să-i iubească; *love* în engleză poate însemna și una și alta).

În unele episoade apar anumite probleme legate de situații despre care nu se știe clar cum ar trebui să fie rezolvate. Spre exemplu, în cazul Laurei, apar tot felul de situații neașteptate. La un moment dat, baia din cabinetul său e defectă și Laurei i se spune că nu o poate folosi. Laura își arată intenția de a folosi baia obișnuită, din casa lui Paul, nu din partea cu cabinetul. El îi interzice și ea îl înfruntă întrebându-l retoric dacă nu a învățat la școală ce să facă într-o asemenea situație și dacă nu cumva lui îi e teamă că ea îi va vedea casa, spațiul personal, și că se va întâlni cumva și cu soția lui. O altă situație cu Laura apare când aceasta se întâlnește cu un alt pacient al lui Paul, Alex, pacient care de fapt încurcase zilele în care trebuia să vină. Din nou Laura îl înfruntă pe Paul după ce îi povestește că s-a împrietenit cu acel pacient și apoi îi dă și detalii din viața lor intimă, împreună (ca reacție la respingerea ei de către Paul, după cum analizează el cazul).

O altă situație privind problema spațiului personal se ivește când Alex îi aduce cadou lui Paul, în cabinet, o mașină de făcut cafea (ca urmare a faptului că Paul îi oferise în timpul ședinței o cafea care nu-i plăcuse). Desigur că acest gest al lui Alex e analizat: Alex simțea spațiul acela ca pe unul personal, în care putea face orice îi era interzis acasă, inclusiv să bea cafea.

Frământări ale psihanalistului în legătura cu dragostea pentru pacienți se găsesc și în *When Nietzsche Wept* (ecranizare după romanul cu același titlu de Irvin Yalom), unde Dr. Breuer este extrem de îndrăgostit de pacienta sa Anna O. sau în *A Dangerous Method*, unde Jung e îndrăgostit de pacienta lui Sabina Spielrein. Desigur, și paciențele sînt îndrăgostite de terapeuții lor.

În *When Nietzsche Wept*, Lou Salomé îl roagă pe Dr. Breuer să-l trateze pe Nietzsche. Filozoful crede că e bolnav doar fizic, el suferind de puternice dureri de cap. Adevărata suferință însă e cauzată de faptul că Lou îi refuzase cererea în căsătorie. El are inclusiv gânduri de sinucidere. Lou îi propune lui Breuer să-l trateze pe Nietzsche folosind noua lui tehnică - terapia prin cuvânt. Cu toate acestea, ea îi atrage atenția să nu îi dea de înțeles pacientului că e tratat psihanalitic (altfel nu ar accepta). Breuer trebuie să îl facă să creadă că îi tratează numai simptomele fizice. Și în același timp, el trebuie să îi câștige încrederea lui Nietzsche cerându-i ajutorul într-o problemă sufletească.

Dr. Breuer are o problemă asemănătoare: trebuie să se vindece de dragostea pentru pacienta sa Bertha. Nietzsche îi oferă tot felul de soluții, printre care se află aceea ca Dr. Breuer să-și imagineze o Bertha neidealizată și o viață plină de probleme alături de ea. În cele din urmă însă este vindecat de Freud prin hipnoză.

Breuer produce sub hipnoză o fantezie în care își imaginează ce s-ar întâmpla dacă și-ar părăsi familia și ar porni într-o călătorie pentru a se regăsi, pe urmele Berthei, aflată într-o clinică din alt oraș, în grija altui doctor. Soția îi spune, chipurile, că plecarea sa va fi definitivă. Pe Bertha o întâlnește în grădina spitalului, declarând iubire unui alt doctor, folosind aceleași cuvinte pe care i le spusese și lui, în realitate. Mai departe, Breuer rămâne singur și e nevoit să se angajeze chelner, iar în cafeneaua unde lucrează îi întâlnește pe Freud și pe Lou; neputând da ochii cu ei, fuge, dar e recunoscut. Breuer se trezește din hipnoză cu ajutorul lui Freud și realizează că nimic din ce păruse a fi fost real nu se întâmplase. E vindecat astfel de dragostea pentru pacienta sa Bertha și se întoarce cu

bucurie la familia sa. Nietzsche e cel care îi arată lui Breuer că pacienta sa are un nume asemănător cu al mamei sale.

Jung în *A Dangerous Method* o tratează pe Sabina Spielrein după metoda lui Sigmund Freud și are rezultate. Apoi asistăm la ruptura lui Jung de Freud, din cauza conflictelor privind teoriile psihanalizei, precum și la instruirea Sabine în tehnica psihanalitică. Jung o cooptează să-l ajute în munca sa. De asemenea, Sabina îi va fi și amantă o vreme, spre dezaprobarea lui Freud.

În *Freud* (1962), ni se prezintă terapeuți apropiați de cei din realitate. Dr. Breuer și Sigmund Freud tratează o pacientă, Cecily, care poate fi echivalentul Annei O. Freud dezvoltă metoda Dr. Breuer pentru tratarea isteriei, și anume terapia prin cuvânt. Aici doar pacienta se îndrăgostește de terapeuții ei, dar totul e tratat științific, profesional. Asistăm la crearea psihanalizei, la explicații cu privire la dezvoltarea teoriilor, la secvențe din autoanaliza lui Freud, ale analizei pacienților săi, la interpretarea unor vise, la dezgroparea trecutului, la vindecări de moment, la îndoieli dar și la soluționări.

Freud și Breuer sînt pasionați de munca lor și mereu corecți. Observăm cum Freud reușește să identifice rezistențele pacientei Cecily și să ajute la înlăturarea acestora, și la dispariția unor simptome ale ei. Spre exemplu, Cecily va vedea din nou după ce, ajutată de întrebările lui Freud, își amintește corect că ea a fost dusă să identifice cadavrul tatălui ei într-un bordel și nu într-un spital. Freud îi va explica lui Cecily ce se întîmplă cu ea, ce este complexul Oedip, ce sînt acele amintiri care de fapt nu sînt decît fantezii. Vedem cum Freud renunță la hipnoză, cum o tratează pe Cecily prin psihanaliză, stînd pe un fotoliu în spatele pacientei întinse pe canapea.

Figura psihanalistului în literatură și film

Acestea sînt doar cîteva exemple de personaje terapeuți/psihanalști. De remarcat că aceste personaje, precum Freud, *niciodată nu iau notițe în timpul ședințelor.*

Chiar dacă unele reprezentări de psihanalști nu sunt viabile, totuși le putem compara cu psihanalștii din realitate și exigențele lor, pentru a vedea unde pot duce unele greșeli imputabile lor și de ce acestea trebuie evitate.

Contact: aropa@freudfile.org
Website: Sigmund Freud și psihanaliza:
<http://www.freudfile.org/psihanaliza>

Copyright AROPA, 2012.